

GLOS Y

NAD DVĚMA KNIHAM I VZPOMÍNEK

Helena Čapková, Moji milí bratři (Čs. spisovatel, Praha 1962). Milenec života. Sborník vzpomínek na Julia Fučíka (Krajské nakladatelství v Plzni 1962).

Helena Čapková (autorka knížek *Malé děvče*, *Kolébka*, *O živé lásce*) odhodlala se ke konci života k napsání vzpomínek — na rodinu, a hlavně na své mladší bratry Josefa a Karla.

Její kniha *Moji milí bratři* je časově ohraničena daty, kdy se venkovskému lékaři Čapkovi narodily tři děti, a na konci smrti autorčina prvního manžela (brněnského advokáta Koželuha) i obou jejich rodičů. Časovým předělem mezi dvěma díly knihy stal se rok 1907; tehdy se rodina Čapků přestěhovala z Úpice do Prahy.

Jako ve všech vzpomínkách jsou také v případě Heleny Čapkové nejlepší ty partie, k nimž autorka těžila z vlastní bezprostřední zkušenosti. A to je v uvedené knize především pohled na Čapky z perspektivy jejich domova. Heleně Čapkové, jejíž kniha trpí nedostatkem pevnější kompozice a značnou roztržitostí (hlavně pisatelčinými úvahami se tempo podání nebezpečně zvolňuje), daří se nejvíce portréty neliterátů — otce, matky, babičky ze strany matčiny a dědečka ze strany otcovy. V sytém prokreslení tohoto rodového „zázemí“ bratří Čapků vidím jeden z hlavních kladů knihy. Otec bratří Čapků, silák, optimista, humanistický lékař, pocházel ze selské rodiny. Nebál se tělesné práce a nade vše miloval zahradu. V tomto ovzduší rostla láska obou bratří ke květinám, stromům atd. Matka bratří Čapků pocházela z Hronova a byla jedinou dcerou obchodníka obilím a později mlynáře. Manželka tohoto krásného furianta, babička bratří Čapků, zapsala se do mládí budoucích spisovatelů jako žena plná lidové moudrosti, vtipu a rozšafnosti; dlouhá léta žila s Čapkovými v jedné rodině a jistou dobu dělala Karlovi, studujícímu v Hradci Králově na gymnasiu, hospodyní.

Kniha nás nejprve provází Josefovým a Karlovým mládím. Karel, křehký a citlivý matčin miláček, vynikal nadáním. Už v dětství se zanicením pozoroval v dílnách kováře, truhláře, kameníka aj., „jak se co dělá“. Josef, těžkopádnější a hloubavější, nezažil na školách mnoho radosti; přinášel si dokonce dvojku z kreslení a psaní. Ani později — v začleňské měšťance a hlavně na tkalcovské škole — mu to příliš nešlo. Nalezl se teprve až za několikaměsíčního pobytu u malíře Kalvody a na Umělecko-průmyslové škole v Praze.

Helena Čapková dovede vystihnout i prostředí, kde rodina žila — otec Čapek byl nejdříve ve Svatoňovicích báňským a lázeňským lékařem v knižecích službách, později samostatným lékařem v Úpici, krátkou dobu lékařem v Trenčanských Teplicích. V Úpici budil zděšení, když přednášel o tuberkulóze tkalců a o nutnosti chudinské péče. Zúčastnil se také kulturního života, hlavně ruchu před Československou národopisnou výstavou r. 1895. V Úpici zapustila kořeny láska obou bratří k divadlu.

Karel, po naléhavém pokynu k odchodu, který dostal od ředitele gymnasia v Hradci Králově za mladistvě rozevřátou anarchistickou činnost ve studentském spolku, navštěvoval dva roky gymnasium v Brně (1905—1907).

V Praze nastal bratřím Čapkům bohatý tvůrčí život. Záhy vstupují do proudu rozdychtěného úsilí své generace, horlivě čtou dekadentní a secesní autory, provokují usedlé buržoazie. Jenom z povzdálí mohla ovšem Helena Čapková sledovat půlroční pobyt Karlův v Německu, cestu bratří do Francie a Josefa do Španěl. Mnohem lépe zachytila styk St. K. Neumanna s provokujícími jej mladými debaty v Bílovicích n. Sv. i jeho náklonnost k nim, jakkoli kritikou.

Poměrně neznámé jsou podrobnosti Heleny Čapkové o působení bratří v redakci Národních listů i okolnosti, za nichž přešli do Lidvcvých novin. Svěže podala autorka chvíle, kdy si bratří Čapkové stavěli dvojdomek na Vinohradech, a vystihla radostnou nedočkavost jejich stěhování.

Co může literární historie těžit z knihy Heleny Čapkové? Především údaje o rodinném prostředí u Čapků; jeho obraz se pisatelce vcelku zdáří. Dobré jsou také pokusy o charakterizaci povah obou bratří, značně rozdílných, ale snad proto se přitahujících a přímo způsobných k těsné spolupráci. Do tajů jejich tvorby Čapková pronikla, žel, jenom sporadicky a více méně náhodou. Dobře nám líčí způsob, jak bratří v začátcích své tvorby pracovali neustálou diskusí

a početnými úpravami zaznamenaného prvního znění. Cenné jsou přetisky, dopisů obou bratří, hlavně z jejich mladých let. O zrodu některých děl Karla a Josefa Čapka nebo ohlasech jejich životních zkušeností v nich dovidáme se jenom tu a tam. Vzpomínky z mládí z cest ožívají — i když transformovaně — např. v Krakonošově zahradě, v Zářivých hlubinách, v Lelii, v knize Pro delfína i v Josefových raných obrazech; stopy Karlova nedlouhého preceptorování u hraběte v Chýši u Žlutic v l. 1916—1917 najdeme v Krakatitu a Trapných vzpomínkách. Zaujme nás vypravování o tom, jak se obrátil Leoš Janáček na Karla Čapka při komponování Věci Makropulos; dovidáme se podrobnosti o návštěvách Karla Čapka u O. Březiny atd.

Autorčino podání je nejšťastnější tam, kde se nerozplývá v detailizování a komentování dějů, kde věcně o událostech vypravuje.

Uhrnem možno konstatovat: Třebas Helena Čapková svůj úkol napsat bohaté a mnohostranné fakty doložené vzpomínky na oba své bratry zdaleka nesplnila, musíme jí být vděční i za to, co nám zanechala.

Škoda, že memoárová kniha Heleny Čapkové, kde bychom tolik přijali s povděkem dokumentární fotografie, je provázena nepříliš hodnotnými a ani ne vtipnými kresbičkami Věry a Pavla Brázdových.

Kniha vzpomínek na Julia Fučíka má 29 autorů. Alexej Kusák, který už před lety připravil fučíkovskou publikaci Plamen (1955), shromáždil v *Milenci života* svědectví, která vznikla na základě stenograficky zaznamenaných rozhovorů s řadou Fučíkových pamětníků. Promlouvají zde hrdinův otec, sestra, spolužáci, učitel, soudruh v novinách, posluchač stranického školení, na němž Fučík přednášel, spoluúčastník zájezdu Julia Fučíka do SSSR, spoluvězeň, čeští dozorcové na Pankráci atd. Vydavatel seřadil tato svědectví chronologicky — od Fučíkova mládí přes jeho studia v Plzni a v Praze, přes působení žurnalistické (zejména v Tvorbě a Rudém právu), činnost politickou a propagandistickou až po okupaci, kdy byl Fučík členem II. ústředního výboru KSČ, jeho uvěznění a transport k soudu.

Jako kamínky v mozaice skládá se tu mnohostranný portrét Julia Fučíka. A je to portrét plastický, vůbec ne majestátní socha se svatozáří, ale život, Fučík srdečně lidský, pravdomluvný a čestný, přítel vtipu, člověk s romantickým zalíbením v dobrodružství, rozený reportér, který chce materiál ohmatat na místě samém, vášnivý čtenář a náruživý zpěvák lidových i revolučních písní, milovník divadla, oheň a lyrika zároveň.

Je dobře, že Kusák svědectví do knihy zahrnutá nijak nepřičesával. Tak poznávají čtenáři naléhavé dokumenty o člověku, který se proto stal bojovníkem za svobodu lidu a hrdinou, že miloval život ve všech jeho podobách.

Některé příspěvky v knize mají hodnotu významných svědectví historických. Tak např. Marie Majerová živě vypravuje o tom, jak F. X. Šalda odevzdal svůj časopis Tvorbu Juliu Fučíkovi; Vladimír Vrána v sugestivních podrobnostech přibližuje okolnosti práce Julia Fučíka za okupace; o Fučíkovi v pankráckém vězení mluví čeští dozorcí Adolf Kolínský a Jaroslav Hora, kteří se nezapomenutelně zasloužili o to, že Fučík mohl napsat Reportáž psanou na oprátce. Vypravováními posléze připomenutých svědků dostáváme se přímo do atmosféry zrodu slavné knihy; svědectví statečných dozorců tvoří přímo pandán ke stránkám Fučíkovým.

Kniha *Milence života* dokumentárně vypovídá nejenom o Fučíkovi člověku, ale i o sociální situaci jeho doby. Bude se čestně řadit k samotným reportážím Fučíkovým i ke knihám a statím vzpomínek o něm, jak je napsala Gusta Fučíková, Lída Plachá, Jíří Weil aj.

Artur Závodský